



HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğİ

24 MART DÜNYA TÜBERKÜLOZ GÜNÜ

İnsanlık tarihinin en eski hastalıklarından biri olan verem/tüberküloz, Mycobacterium tuberculosis (M. tuberculosis) kompleks grubu basillerin neden olduğu çoğunlukla akciğerler olmak üzere tüm doku ve organları (kemik, deri, göz gibi) tutabilen, önlenbilir ve tedavi edilebilir bir bulaşıcı hastalıktır. Tedavi edilmediği takdirde ölümlerle sonuçlanabilir (%50). Robert Koch tarafından 24 Mart 1882'de M. tuberculosis basilinın keşfedilmesi ile hastalığın tanı ve tedavisinin önü açılmış, 1940'lı yıllarda tüberküloz basiliyi öldüren ilk ilaçlar bulunmuş, tüberküloz (TB) ile mücadelede geçmişten günümüze önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 1996 yılında, M. tuberculosis basilinın keşfedildiği güne ithafen her yılın 24 Mart günü 'Dünya Tüberküloz Günü' olarak belirlenmiştir. Bugünde yapılacak etkinliklerle TB farkındalığının artırılması, hastalığın sağlık çıktıları, sosyal boyutu ve ekonomik açıdan yıkıcı sonuçlarına dikkat çekilmesi, tüberkülozu bitirmek amacıyla yapılan çalışmaların hızlandırılması amaçlanmaktadır.

DSÖ tarafından belirlenmiş 2025 yılı Dünya Tüberküloz Günü teması: '**Evet! Tüberkülozu Bitirebiliriz; Taahhütte Bulun, Yatırım Yap, Gerçekleştir;** umut, aciliyet ve hesap verebilirlik için cesur bir çağrıdır'.

Taahhüt; Devlet başkanları, DSÖ 2023 Birleşmiş Milletler Yüksek Düzey Toplantısında tüberkülozu sona erdirmek için küresel TB mücadele faaliyetlerini hızlandırma sözü vermişlerdir. Cesur, iddialı taahhütlerde bulunularak 2027 için somut, ölçülebilir hedefler konulmuştur. Taahhütlerin eyleme dönüştürülebilmesi ve sürdürülebilir olması için küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde güçlü politikaların, kapsamlı ulusal stratejilerin uygulanması, tüberküloz için önemli miktarda finansal yatırım yapılması ve bu süreçlerin hızlandırılması önemlidir.

Finansal Yatırım; TB, uygun finansman olmadan bitirilemez, yenilemez. TB'yi önleme, tanı, tedavi, bakım ile ilgili sağlık hizmetlerine erişimdeki boşlukları kapatmak, TB ile ilgili yenilikleri finanse etmek, araştırma ve yenilikleri ilerletmek için cesur ve farklı yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Gerçekleştir; taahhütleri eyleme dönüştürmek, DSÖ tarafından önerilen kanıtlanmış müdahaleleri artırmak anlamına gelmektedir. Bu müdahalelerin başında erken teşhis, tanı, TB önleyici tedavi ve özellikle ilaca dirençli TB için yüksek kalitede tedavi ve bakım hizmetleri gelmektedir. TB ile mücadelede başarı, toplum liderliğine, sivil toplum eylemlerine ve sektörler arası iş birliğine bağlıdır.

Şimdi harekete geçin. Şimdi yatırım yapın. Şimdi eyleme dönüştürün. Evet, birlikte TB'yi sonlandırabiliriz.

Tüberküloz tüm dünyada neden olduğu sağlık, sosyal ve ekonomik çıktıları ile milyonlarca insanı etkilemeye devam etmektedir. Her gün yaklaşık 30.000 kişi bu hastalığa yakalanmakta 3400'den fazla insan tüberkülozdan hayatını kaybetmektedir. Dünya Tüberküloz Günü, bu hastalıktan etkilenen insanlara odaklanmak ve tüberküloz acısını ve ölümlerini sona erdirmek için hızlandırılmış eylem çağrısında bulunmak için bir fırsattır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre; dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri tüberküloz basili ile enfektedir. Bu kişilerin %5-10'unda aktif hastalık gelişmektedir. Dünya genelinde 2023 yılında 6 milyon erkek, 3,6 milyon kadın, 1,3 milyon çocuk (<15 yaş) olmak üzere yaklaşık 10,8 milyon yeni tüberküloz hastası ortaya çıkmıştır (yüzbin nüfus başına 134 yeni+nüks vaka). Tanı alabilenlerin sayısı ise 8,2 milyon kişidir. Toplam 1,25 milyon kişi tüberküloz nedeniyle hayatını kaybetmiştir [1,09 milyon HIV (-), 161 bin HIV (+) ölüm]. COVID-19 nedeni ile 2020-2023 yılları arasında yaklaşık 700 bin fazladan TB ilişkili ölüm gerçekleşmiştir. Tüberküloz, 2023 yılında tek bir bulaşıcı



HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğİ

hastalık etkeninden kaynaklanan ölüm nedenleri arasında **birinci** sıradaki yerini yeniden almıştır (2020-2022 yılları arasında COVID-19 hastalığı birinci sırada yer almıştır). Tüm ölüm nedenleri arasında 10. sırada, antimikrobiyal ilaç direncine bağlı ölümler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca HIV (+) hastaların önde gelen ölüm nedenleri arasındadır. Çok ilaca dirençli (ÇİD) TB hastaları problem olmaya devam etmektedir; 2023 yılında 5 ÇİD-TB olgusundan sadece 2'si tedaviye erişmiştir. Ev içi temaslılara yönelik yapılan düzenlemelerle TB önleyici tedavi alan kişi sayısı 4,7 milyona ulaşmıştır. Tüberküloz ile küresel mücadele kapsamında uygulanan etkin tanı ve tedavi programları sayesinde 2000-2023 yılları arasında yaklaşık 79 milyon hayat kurtarılmıştır.

TB ile mücadelede dayanıklı ve sürdürülebilir müdahaleler oluşturmak için kaynaklara, desteğe, bakıma ve bilgiye sürdürülebilir yatırımın sağlanması, TB sağlık hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması ve araştırmaların ilerletilmesi elzemdir. DSÖ'nün Evrensel Sağlık Kapsamı taahhüdüyle uyumlu olarak TB sağlık hizmetlerine erişim boşluklarını kapatmak, TB kontrol, önleme, tanı, tedavi hizmetlerine eşit erişimi sağlamak çok önemlidir. DSÖ tarafından önerilen TB önleyici tedavilerin, daha kısa süreli TB tedavi rejimlerinin, hızlı moleküler tanı testlerinin ve dijital araçlar dahil önemli diğer yeniliklerin uygulanmasını hızlandırmak için acilen daha fazla yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır Aynı şekilde, TB'yi sona erdirmeye yönelik ilerlemeyi hızlandırmak için araştırma ve inovasyona sürdürülebilir yatırım yapılması da hayati önem taşımaktadır. Bu yatırımlar, sağlık sonuçlarında önemli iyileştirmeler sağlayacak ve milyonlarca hayat kurtaracaktır. Finansal desteğin herhangi bir şekilde geri çekilmesi veya azaltılması, dünyanın en ölümcül bulaşıcı hastalığına karşı mücadele için ciddi bir risk oluşturmakta, zorlukla kazanılan kazanımları tehdit etmekte ve hayat kurtarıcı atılımları geciktirmektedir.

TB salgınının başlıca nedenleri arasında yer alan eşitsizlik, yoksulluk, kötü barınma koşulları, yetersiz beslenme, ayrımcılık, damgalanma gibi sosyal ve ekonomik durumlar ve eşlik eden hastalıklar ile mücadele salgınının bitirilebilmesi için önemlidir. TB salgını sonlandırmayı başarmak için eşitsizliklerin ortadan kaldırıldığı, her bireyin, koşulları ne olursa olsun, hak ettiği bakım, destek ve korumayı alma fırsatına sahip olduğu kapsayıcı politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, sağlık sistemlerini güçlendirmenin yanı sıra tüm toplumu kapsayan, önleme ve tedavinin etkili bir şekilde sağlanabileceği güvenli, destekleyici ortamların oluşturulduğu bir yaklaşım şarttır. TB ile mücadelede eşitsizlik, yoksulluk, kötü barınma koşulları, yetersiz beslenme, eşlik eden hastalıklar, damgalama ve ayrımcılık gibi sağlık sektörünün çok ötesine uzanan engelleri ortadan kaldırmak birleşik, çok sektörlü bir yanıt gerektirir. Sürdürülebilir ilerleme, toplum liderliği ile yönlendirilen, sivil toplum tarafından desteklenen ve sektörler arası iş birliğiyle güçlendirilen güçlü hesap verebilirliğe dayanır.

Tüberküloz ile küresel olarak mücadele edebilmek amacıyla; Birleşmiş Milletler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden birini "2030 yılına kadar tüberküloz hastalığını sona erdirmek" olarak belirlemiş, DSÖ de Küresel Tüberkülozu Bitirme (End TB) Stratejisi çerçevesinde ülkemizi de kapsayan 'DSÖ Avrupa Bölgesi Tüberküloz Eylem Planı 2016-2020'yi uygulamaya koymuştur. Bu eylem planının uygulanmasından elde edilen ilerlemelere ve öğrenilen derslere dayanarak 2022 yılında 'DSÖ Avrupa Bölgesi Tüberküloz Eylem Planı 2023-2030' uygulamaya konmuştur. Bu planın uygulanmasıyla DSÖ Avrupa Bölgesi'nde 2015 yılı verilerine göre, tüberküloz sıklığının %80, tüberküloz ölümlerinin ise %90 oranında azaltılması hedeflenmektedir.

Ülkemizde başarı ile yürütölen Ulusal Tüberküloz Kontrol Programı sayesinde hasta sayısı azalmaktadır. TB hasta sayısı, 2005 yılında 20.535 iken 2023 yılında 9.527'ye, yeni+nüks TB olgusu saptanma hızı da yüz binde 29,4'den yüz binde 11,0'e düşmüştür.



HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğİ

Tüberküloz hastalığı hastayı, ailesini ve çevresini etkilemesinin yanı sıra uzun tedavi sürecinin yol açtığı tedavi uyumsuzluğu ve yıkıcı maliyetler sebebiyle biyo-psikososyal bir hastalık olarak kabul edilmektedir.

DSÖ tarafından önerilen ilaçların (çoklu ilaçlar) düzenli kullanılması ile tüberküloz hastalarının yaklaşık %85'i tedavi edilebilmektedir. Tüberküloz hastalığı gelişen kişiler ilaçlara duyarlı iseler 4 farklı ilaçla 6-12 aylık ilaç rejimi ile başarılı bir şekilde tedavi edilebilir. DSÖ tarafından 4 aylık kısa süreli tedavi rejimi önerilmektedir. Tüberküloz tedavisinde ilaçların düzenli ve yeterli süre kullanılması çok önemlidir. Aksi halde ilaç direnci, tedavi başarısızlığı veya nüks durumları ortaya çıkmaktadır. İlaç direnci mevcut ise 4-8 farklı ilaçla tedavi süresi 18-24 ay arasında değişebilir. DSÖ tarafından 6-9 aylık kısa süreli tedavi rejimi önerilmektedir.

Ülkemizde tüberküloza yönelik önleme, tanı, tedavi takip hizmetleri sağlık kuruluşlarında ücretsiz olarak sunulmaktadır. Koruyucu bir önlem olan BCG aşısı uygulaması Sağlık Bakanlığı tarafından doğumdan sonra iki ayını dolduran bebeklere ücretsiz olarak yapılmaktadır. Dirençli tüberküloz hastalarının tedavileri Ankara, İzmir ve İstanbul'da bulunan dört referans hastane tarafından yapılmaktadır. Ayrıca ülkemizde bulunan yabancı ülke doğumlu tüberküloz hastaları için de tanı, tedavi, takip hizmetleri ücretsiz olarak sağlanmaktadır. TB hastalarının tedavisini düzenli olarak sürdürmek ve tamamlanmasını sağlamak amacıyla 2006 yılından beri, DSÖ tarafından iyi uygulama örneği olarak kabul edilen Doğrudan Gözetimli Tedavi (DGT) uygulanmaktadır. Ayrıca Sağlık Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında imzalanan protokol çerçevesinde de tedavi ve kontrollerini düzenli olarak yaptıran, ekonomik ve sosyal güçlükler yaşıyan tüberküloz hastalarına 2018 yılından beri, DSÖ tarafından iyi uygulama örneği olarak kabul edilen aylık şartlı nakdi sosyal yardımı yapılmaktadır.

HASUDER Bulaşıcı Hastalıklar Çalışma Grubu adına Uzm. Dr. Emine Avcı tarafından hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR:

1. Barberis I, Bragazzi NL, Galluzzo L, Martini M. The history of tuberculosis: from the first historical records to the isolation of Koch's bacillus. J Prev Med Hyg 2017; 58: E9-E12.
2. World Health Organization. Global Tuberculosis Report 2024, Geneva, WHO, 2024. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240101531>. Erişim tarihi, 20 Mart 2025.
3. World Health Organization, World Tuberculosis Day 2025. WHO, 2025. <https://www.who.int/campaigns/world-tb-day/2025>. Erişim tarihi, 22 Mart 2025.
4. World Health Organization, World TB Day 2025: Advocacy and Communication Toolkit, WHO, 2025. <https://www.who.int/publications/m/item/world-tb-day-2025--advocacy-and-communication-toolkit>. Erişim tarihi, 20 Mart 2025.
5. World Health Organization. The Global Plan to End TB 2023-2030. Geneva, WHO, 2022. <https://www.stoptb.org/global-plan-to-end-tb/global-plan-to-end-tb-2023-2030>. Erişim tarihi, 20 Mart 2025.
6. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Ulusal Tüberküloz Kontrol Programı, Ankara, 2022. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/tuberkuloz-db/Dokumanlar/Rehberler/Ulusal_Tuberkuloz_Kontrol_Programi.pdf, Erişim tarihi, 20 Mart 2025.



HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğİ

7. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼ę¼, T¼rkiye’de Verem Savaşı 2021 Raporu. Ankara, 2023. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/dokumanlar-tuberkuloz/raporlar.html>. Erişim tarihi, 20 Mart 2025.
8. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼ę¼, T¼berk¼loz Hastalarına Y¼nelik Şartlı ve D¼zenli Nakdi Sosyal Yardım Kılavuzu. Ankara, 2023. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/tuberkuloz-db/Dokumanlar/Rehberler/Ek-Tuberkuloz_Hastalarina_Yonelik_Sartli_ve_Duzenli_Nakdi_Sosyal_Yardim_Kilavuzupdf.pdf . Erişim tarihi, 20 Mart 2025.
9. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼ę¼, T¼berk¼loz Dairesi Başkanlığı, T¼berk¼loz Sunumları, Sağlık Personeli Eğitim Sunusu. Ankara, 2024. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/dokumanlar-tuberkuloz/sunular.html>. Erişim tarihi, 21 Mart 2025.